

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาจริยธรรมครอบครัว

Buddhism and Moral Development in Family

จิระศักดิ์ สัมเมฆ*

Jirasak Sungmek

บทคัดย่อ

วัฒนธรรมของสังคมไทย มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่อิงอยู่กับคตินิยมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ มีหลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนามิตติด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบริบทการดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างยั่งยืน แม้อาจมีความขัดแย้งอยู่กับหลักการทางทุนนิยมที่มุ่งเน้นการส่งเสริมการผลิตให้เอื้อต่อความต้องการอุปโภคบริโภคของประชาชนให้มากที่สุด เพื่อกระตุ้นระบบเศรษฐกิจที่นำไปสู่การบ่อนทำลายทรัพยากรธรรมชาติอย่างถาวร จริยธรรมสำหรับการเลือกคู่ครองที่เหมาะสม จริยธรรมสำหรับส่งเสริมพัฒนาสามีภรรยาให้ปฏิบัติต่อกันอย่างจริงใจ จริยธรรมสำหรับส่งเสริมพัฒนาบิดามารดาให้ปฏิบัติต่อบุตรธิดาอย่างเหมาะสม จริยธรรมสำหรับส่งเสริมพัฒนาให้บุตรธิดาปฏิบัติตอบแทนคุณบิดามารดาของตนอย่างเคารพ จริยธรรมสำหรับการส่งเสริมพัฒนาหลักการศักยภาพทางเศรษฐกิจของบุคคลภายในครอบครัวให้มีความเจริญมั่นคง มีความเข้มแข็ง และมีเสถียรภาพ

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, การพัฒนา, จริยธรรม, ครอบครัว

* อาจารย์สาขาพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

Abstract

Thai social culture is the way of living of people related to the teaching of Buddhism in many ways. The principles of Buddhism support the developments in many aspects of human living. These principles may be conflict with capitalism supporting productivity for demand of consume of people to stimulus economic system leading to damage of natural resource everlasting. Morality for selecting a couple which make the couple well matched. Morality for supporting husband and wife which make them in a sincere practice. Morality for supporting a son and a daughter which makes them to respect their parents. Morality for supporting parents which makes them into a suitable practice for their children. Morality for supporting the development economic system of country which makes it into a sustainable way. Morality for supporting economic potentiality of personal resource in their family which makes their asset to be stable and strong.

Keywords: Buddhism, development, morality, family

บทนำ

ครอบครัว คือ กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันและใช้ชีวิตร่วมกัน โดยมีสมาชิกจำนวนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เป็นหน่วยทางสังคมที่สำคัญที่สุด ทำหน้าที่เป็นสถาบันหลัก เป็นฐานรากสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต ครอบครัวมีหลากหลายรูปแบบและมีหลายลักษณะนอกเหนือจากครอบครัวที่ครบถ้วนทั้งพ่อ แม่ และลูก ทำหน้าที่หล่อหลอม และขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้แก่สมาชิกของครอบครัว ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคม เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ครอบครัวจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลที่สุดต่อชีวิตของทุกคน แต่ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว การกระทำรุนแรงต่อเด็ก และสตรีในครอบครัว การทะเลาะวิวาท และทำร้ายกันทั้งทางร่างกายและจิตใจระหว่างสมาชิกในครอบครัว มีปรากฏให้เห็นบ่อยครั้ง อีกทั้ง สัมพันธภาพภายในครอบครัวเสื่อมถอยลง พ่อ แม่ หรือลูก ไม่ได้ทำบทบาทหน้าที่ของตนเต็มที่ ละเลยการอบรมปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ร่วมทั้งการหล่อหลอมบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เด็กถูกทอดทิ้ง ไม่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูเพื่อให้มีพัฒนาการเหมาะสมตามวัย ขาดความรักความเอาใจใส่จากพ่อแม่ ครอบครัวในปัจจุบันต้องเผชิญกับภาวะการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัว เช่น ปัญหาความยากจน ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ทำให้ครอบครัวจำนวนมากประสบปัญหาความเดือดร้อนด้านเศรษฐกิจมากที่สุด ส่งผลกระทบต่ออาชีพและรายได้โดยตรง หัวหน้าครอบครัวตกงาน ทำให้ขาดรายได้จนเจือครอบครัว (สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม, 2560)

ด้วยเหตุที่ศาสนาไม่ได้ดำรงอยู่อย่างเอกเทศจากความเป็นจริงในสังคม การปฏิบัติทางศาสนาจึงขึ้นกับโครงสร้างความคิดของคนในสังคมที่ได้ถือปฏิบัติเป็นวัฒนธรรมประเพณีสืบต่อกันมา และในฐานะที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่บรรพบุรุษของเราได้ยอมรับนับถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติไทยสืบเนื่องมาแต่โบราณกาล คติธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงได้เป็นรากฐานแห่งวิถีชีวิตของชาวไทยในทุกด้านสืบมา วัฒนธรรมไทยทุกรูปแบบล้วนเป็นวัฒนธรรมที่มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานทั้งสิ้น (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2525) คำสอนทางพระพุทธศาสนาได้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาส่งเสริม สนับสนุนวัฒนธรรมของสังคมไทยด้านต่างๆ จำนวนมาก หลักธรรมคำสอนต่างๆ ได้บันทึกจารึกไว้เป็นรูปเล่มเรียกว่า “คัมภีร์พระไตรปิฎก” ถือได้ว่าเป็นคัมภีร์หลักสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่บรรพบุรุษของพระพุทธเจ้า (และของพระสาวกสำคัญบางรูป) รวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ดุจดียวกับตะกร้าอันเป็นภาชนะสำหรับใส่รวมของต่างๆ ไว้ มี 3 หมวดใหญ่ คือ 1. พระวินัยปิฎก ว่าด้วยวินัย หรือข้อบัญญัติเกี่ยวกับความประพฤติ ความเป็นอยู่ขนบธรรมเนียมและการดำเนินกิจการต่างๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ 2. พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระสูตรหรือเทศนาที่ตรัสแก่บุคคลต่างๆ ในเวลาและสถานที่แตกต่างกัน เป็นรูปคำสนทนาโต้ตอบบ้าง คำบรรยายธรรมบ้าง เป็นรูปร้อยกรองบ้าง ร้อยแก้วบ้าง ร้อยแก้วผสมร้อยกรองบ้าง ตลอดถึงเทศนาของพระสาวกสำคัญบางรูป 3. พระอภิธรรมปิฎก ว่าด้วยหลักธรรมต่างๆ ที่อธิบายในแง่วิชาการล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ ส่วนมากเป็นคำสอนด้านจิตวิทยาและอภิปรัชญาในพุทธศาสนาเถรวาท (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2540)

เนื่องด้วยสภาพครอบครัวมีรูปแบบที่หลากหลายและเปราะบางส่งผลต่อการบ่มเพาะให้เด็กเติบโตอย่างมีคุณภาพ ในขณะที่คนไทยจำนวนไม่น้อยยังไม่สามารถคัดกรองและเลือกรับวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม ส่งผลต่อวิกฤตค่านิยม ทศนคติ และพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต จึงต้องให้ความสำคัญกับการวางรากฐานการพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ พัฒนาให้มีสุขภาพกายและใจที่ดี เพื่อให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ ให้เป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย มีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมส่วนรวมบนพื้นฐานของการมีสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญที่สุด อย่างสถาบันครอบครัว (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12, 2559) ดังนั้น จะเห็น

ได้ว่า แนวคิดการพัฒนาจริยธรรมที่ส่งเสริมพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนเป็นสำคัญโดยเฉพาะสมาชิกภายในครอบครัว สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาดังแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ที่ยึดแนวคิดเป็นปรัชญานำทางที่ว่า “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” จนกระทั่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ที่ยังต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อมุ่งสร้างคุณภาพชีวิต พัฒนาค้นให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ มีวินัย มีทัศนคติที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม มีจริยธรรมและคุณธรรม

1. ทัศนะทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อศักยภาพมนุษย์

พระพุทธศาสนามองว่า มนุษย์มีศักยภาพที่แตกต่างกัน ไม่ว่าบุคลิกภาพภายนอกหรือภายใน ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ จำต้องอาศัยเครื่องมือหรือองค์ประกอบอื่นมาพิจารณา เพื่อให้แต่ละคนไปสู่จุดหมายได้เต็มศักยภาพ เหมือนกับการคว่เมล็ดงากับเมล็ดถั่วลงในภาชนะเดียวกันโดยใช้ความร้อนของไฟในระดับเดียวกัน ย่อมทำให้ระยะเวลาการสุกของงาและถั่วแตกต่างกัน แนวคิดการวิเคราะห์ศักยภาพของปัจเจกบุคคลตามแนวทางพระพุทธศาสนาได้มีปรากฏในพระวินัยปิฎก เล่ม 4 มหาวรรค ภาค 1 พรหมยาจนกถา ข้อ 7-9 เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ใหม่ๆ ทรงพิจารณาเห็นว่าพระธรรมที่พระองค์ได้บรรลุ เป็นธรรมที่ลึกซึ้ง เห็นตามรู้ตามได้ยาก เป็นการยากที่สัตว์ทั้งหลายที่ยังติดข้องอยู่ในกามคุณ 5 จะรู้ทั่วถึงตามความเป็นจริงได้ ก็จะเป็นการลำบาก เหนื่อยเปล่า จึงไม่น้อมพระทัยที่จะทรงแสดงธรรม ท้าวสหัมบดีพรหม ทราบถึงความปริวิตกของพระพุทธองค์ เกิดความคิดว่า สัตว์โลกจะเสื่อม ถ้าหากพระพุทธองค์ไม่ทรงแสดงธรรม จึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลอาราธนาให้พระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์โลก เนื่องจากผู้ที่มีกิเลสน้อย ย่อมจะรู้ทั่วถึงธรรมที่พระองค์ทรงแสดงได้ จากนั้นพระพุทธเจ้าทรงตรวดดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ ทรงเห็นสัตว์โลกประเภทต่างๆ ซึ่งสามารถรู้ทั่วถึงธรรม มีอินทรีย์แก่กล้าบ้าง มีอินทรีย์อ่อนบ้าง สอนให้รู้ได้ง่ายก็มี สอนให้รู้ได้ยากก็มี ทรงอุปมาเหมือนกอบัว บางดอกเกิดยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ บางดอกเจริญอยู่ในน้ำเสมอน้ำ บางดอกขึ้นพ้นผิวน้ำ ไม่แต่น้ำ ซึ่งสามารถยังสอนอยู่ได้มีอยู่ (เวไนยสัตว์) จึงตรัสตอบกับท้าวสหัมบดีพรหมว่าจะทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์โลก (วิ.ม. 4/7-8/11-12 (ภาษาไทย)) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามีทัศนะที่ว่า มนุษย์ทุกคนย่อมมีศักยภาพของตนจะมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับพื้นฐานการเรียนรู้ สติปัญญาของแต่ละบุคคลที่ได้อบรมสั่งสมมา หรือคำพระเรียกว่า “ทัมมะ” คือสามารถฝึกฝนพัฒนาตนเองได้ ซึ่งถือว่าเป็นความคิดรากฐานที่สำคัญที่สุด การเกิดระบบจริยธรรมในพระพุทธศาสนา ขึ้นมาก็เพราะถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2543) บางคนเปรียบเสมือนดอกบัวที่ยังเจริญไม่พ้นผิวน้ำ จมอยู่ใต้น้ำ ยังต้องอาศัยกาลเวลาสร้างสมประสบการณ์ให้มากยิ่งขึ้น จึงสามารถบรรลุถึงเป้าหมายได้ บางคนเปรียบเสมือนดอกบัวที่เจริญขึ้นเสมอกับผิวน้ำ รอคอยสั่งสมประสบการณ์ สร้างอินทรีย์แห่งชีวิตให้กล้าแข็ง ก็จะบรรลุถึงเป้าหมายได้ไม่ยาก และบางคนเปรียบเสมือนดอกบัวที่เจริญขึ้นพ้นน้ำแล้ว ไม่แต่น้ำ มีประสบการณ์ มีอินทรีย์ที่แก่กล้าแล้ว ย่อมสามารถบรรลุเป้าหมายได้ทันที เมื่อมีเหตุปัจจัยแห่งสภาวะนั้นๆ เข้ามาบรรจบให้เกิดเป็นผลได้อย่างรวดเร็ว เมื่อมนุษย์พัฒนาตนขึ้นไป ก็จะใช้ความสามารถที่มีเพิ่มขึ้นนั้นมาช่วยเหลือทั้งตนเองและผู้อื่นให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

พระธรรมปิฎก (พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตโต), 2543) ได้เสนอแนวคิดการพัฒนามนุษย์ไว้ว่า การพัฒนามนุษย์ (human development) ตามแนวทางพระพุทธศาสนาจะต้องมีการพัฒนาให้ครบทั้ง 3 ด้าน คือ 1. ด้านพฤติกรรมและวิถีใช้ชีวิต ตลอดจนการทำมาหาเลี้ยงชีพ เป็นระดับที่ปรากฏตัวของการแก้ไขปัญหา 2. ด้านจิตใจ เช่นพัฒนาคุณธรรม ความเข้มแข็งมั่นคงของจิตใจ และสภาพจิตใจที่ดีงาม รวมทั้งความสุข เมื่อพัฒนาในทางจิตใจมากขึ้น มนุษย์เริ่มมีความสุขภายในด้วยตนเอง ซึ่งไม่ขึ้นต่อวัตถุ รู้จักความสุขที่ประณีตลึกซึ้งและเป็นอิสระมากขึ้น 3. ด้านปัญญาหรือปรีชาญาณ คือความรู้ความเข้าใจต่างๆ รวมทั้งแนวความคิด ทัศนคติ และค่านิยม

จะเห็นว่าแนวความคิดพัฒนามนุษย์ของพระธรรมปิฎก เป็นวิธีการที่เน้นถึงการพัฒนาให้การศึกษาฝึกฝนมนุษย์ตามหลักการที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” ในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศีล คือ ระดับพฤติกรรมการใช้ชีวิตทางกายกรรม วชิรกรรมเป็นสำคัญ สมาธิ คือ การฝึกฝนเพื่อให้เกิดความศรัทธามั่นคง แน่วแน่ ความเข้มแข็งต่ออารมณ์และจิตใจที่ไม่ยอมแพ้ ท้อถอย มีความมุ่งมั่นเพื่อให้ถึงจุดหมายปลายทางอย่างไม่ลดละความเพียรพยายามและปัญญา คือ การรู้จักคิดวิเคราะห์ คิดอย่างมีระบบเชื่อมโยงความเป็นเหตุเป็นผลให้เข้าถึงกันได้ ประเมินเรื่องราวต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิต เพื่อหาจุดสมดุลของการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมแก่สภาวะการณ์ เกณฑ์มาตรฐานขั้นพื้นฐานที่พระพุทธศาสนาใช้วัดการพัฒนา คือการไม่เบียดเบียน ก่อโทษแก่ตนเองแก่ผู้อื่น แต่เพื่อเกื้อกูลแก่ตนและแก่ผู้อื่น เนื่องจากความสำคัญของศักยภาพมนุษย์ซึ่งเป็นปัจจัยขับเคลื่อนการพัฒนาด้านอื่นๆ ให้มีประสิทธิภาพได้นั้น จำต้องพัฒนามนุษย์ให้มีศักยภาพเป็นเบื้องต้นก่อน ถ้าไม่ได้พัฒนาคนให้มีศักยภาพก่อนแล้ว ผลของการพัฒนาจะกลับเป็นความหายนะแทน เพราะเป็นการพัฒนาที่ขาดความสมดุลที่จะนำไปสู่ดุลยภาพทั้งส่วนที่เป็นธรรมชาติ และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เพราะถือได้ว่ามนุษย์ที่ได้รับการฝึกฝนอบรมดีแล้ว เป็นผู้ประเสริฐที่สุด

2. จริยธรรมส่งเสริมการพัฒนาสัมพันธภาพในครอบครัว

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวระหว่างสมาชิกที่อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นปรากฏการณ์ที่มีให้เห็นทางสื่อจำนวนมากในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา หรือระหว่างสามีกับภรรยา มีการทำร้ายร่างกายกัน ก่อให้เกิดความรุนแรง (violence) ขึ้นในครอบครัว หรือความบาดหมางร้ายฉาน จนนำไปสู่การหย่าร้าง หรือฆาตกรรม เนื่องจากมีปฏิสัมพันธ์ที่ขัดแย้งกัน ความคิดเห็นที่แตกต่างกัน หรือการสื่อสารที่ไม่เข้าใจกัน เป็นเหตุนำไปสู่การแตกแยกของครอบครัว อันแสดงให้เห็นถึงสภาพปัญหาครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยทางสังคมที่สำคัญที่สุด ถูกกระทบกระเทือน มีความสั่นคลอนต่อศักยภาพสมาชิกภายในครอบครัว ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของสังคมโดยรวม ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นเนื่องจากบทบาทของสมาชิกภายในครอบครัวเบี่ยงเบน (deviate) ไปจากสภาพที่ควรเป็น จริยธรรมในพระพุทธศาสนาได้มีหลักการพัฒนาส่งเสริมสัมพันธภาพภายในครอบครัวไว้ ดังนี้

2.1 จริยธรรมส่งเสริมสามีภรรยาให้เป็นผู้ครองที่เหมาะสมกัน

จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมหลักการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะระหว่างสามีกับภรรยาซึ่งเป็นสมาชิกคนสำคัญในครอบครัวที่มีบทบาทหน้าที่เชื่อมโยงไปยังสมาชิกคนอื่นๆ ได้แก่ หลักธรรมของคู่สร้างคู่สม เป็นหลักของคู่ชีวิต (สมชีวิธรรม) ที่จะทำให้คู่สมรสมีชีวิตสมกันหรือเสมอกลมหลิมมี 4 ประการ คือ

1) มีศรัทธาหรือความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม (สมสัทธา) เหมาะสมกัน เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเอกวัฒนธรรมไปสู่สังคมพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism) ที่มีความแตกต่างด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมมีมากขึ้น เนื่องจากการสื่อสารที่มีความสะดวกรวดเร็ว การย้ายถิ่นฐานระหว่างสังคม หรือการเปิดกว้างทางสังคม ทำให้เกิดการไปมาหาสู่ได้สะดวกมากยิ่งขึ้น อาจทำให้คนที่มีวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนาที่แตกต่างกัน ตกลงปลงใจที่จะใช้ชีวิตร่วมกันในเบื้องต้น แต่ไม่ได้ศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมในเชิงลึกระหว่างกันให้ดี ก็อาจจะเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตระหว่างกัน อาจเป็นความอึดอัดระหว่างคู่สามีภรรยาเองหรืออาจเป็นเหตุมาจากวัฒนธรรมฝ่ายสามีหรือฝ่ายภรรยาที่ยึดมั่นในวัฒนธรรมอย่างเหนียวแน่น จนเป็นอุปสรรคต่อการอยู่ร่วมกันของสามีภรรยาที่ต่างวัฒนธรรมกันได้ อาจนำไปสู่ความไม่เข้าใจกัน แล้วนำไปสู่ข้ออ้างที่ว่า “เราเข้ากันไม่ได้” และที่สุดก็แยกทางกัน ถ้ามีบุตรธิดาด้วยกันแล้ว ก็จะเป็นปัญหาความอบอุ่นของบุตรธิดาและอนาคตที่จะได้รับการเลี้ยงดู มีการศึกษาที่ดีเหมาะสมตามวัย ก็จะนำไปสู่ปัญหาสังคมของประเทศต่อไป

2) มีศีลเสมอกัน (สมศีลา) มีความประพฤติระดับเดียวกัน มีระเบียบวินัยเสมอกัน เช่น สามิชอบดื่มสุราของมึนเมา แต่ภรรยาเป็นคนเรียบร้อยทำงานหาเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว รับผิดชอบค่าใช้จ่ายเอง แต่สามีกลับเอาเงินที่ต้องใช้จ่ายในยามจำเป็นไปซื้อสุราของมึนเมา จนนำไปสู่การทะเลาะวิวาททำร้ายกัน หรือสามีติดการพนัน ขันต่อไม่รู้จักทำมาหากิน ทั้งเป็นหนี้สินคนอื่น ก็ยิ่งทำให้ครอบครัวต้องลำบากตรากตรำมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การเลือกคู่ครองทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ควรศึกษาอุปนิสัยของกันและกันให้ดีกว่าอุปนิสัยนั้น ตนเองยอมรับได้หรือไม่ เพื่อจะได้ตัดสินใจในทางที่ถูกต้องเหมาะสมกับความรู้สึกตนเองให้มากที่สุด

3) มีความเสียสละเสมอกัน (สมจาคา) รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบช่วยเหลือไม่เห็นแก่ตัวเหมือนกัน การอยู่ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นครอบครัวสามีภรรยาหรือกลุ่มสังคมใดนั้น จำเป็นต้องรู้จักการเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือกันและกัน ก็จะทำให้รู้จักสามัคคีกันเหมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน เหมือนข้อความที่ว่า “ความไว้วางใจกันเป็นญาติอย่างยิ่ง” (วิสสาส ปรมา ญาติ) (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2537) จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า คนเราแม้จะไม่ใช่ว่าเป็นญาติสายโลหิตเดียวกัน แต่เมื่อได้ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เสียสละแบ่งปันกัน ถือเสมือนเป็นญาติธรรมในทางตรงกันข้าม แม้เป็นสายโลหิตกัน เป็นพี่เป็นน้องร่วมอุทรมารดาเดียวกัน แต่ไม่ได้มีจิตใจรู้จักเสียสละให้แก่กันเลย มีการทะเลาะวิวาทบาดหมางกันเสมอ ความเป็นญาติสายโลหิตนั้นก็ไม่ได้มีความหมายใดในภาษารธรรม ดังนั้น เมื่อชายหญิงตกลงปลงใจใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือกันไม่เห็นแก่ตัว เพราะทั้งคู่จำเป็นต้องประคับประคองชีวิตคู่ให้ได้อย่างยาวนานที่สุด การรู้จักเสียสละช่วยเหลือเอื้อเฟื้อนั้น บางครั้งอาจไม่ได้ลงตัวเหมือนลักษณะการแบ่งงานกันรับผิดชอบครั้งต่อครั้ง แต่บางคนยอมเสียสละรับผิดชอบมากกว่าอีกคนหนึ่ง เพื่อให้เกิดความสมส่วนเหมาะสมกับภาระความลงตัวของแต่ละคน

4) มีปัญญาเสมอกัน (สมปัญญา) มีวิชาความรู้ความเฉลียวฉลาดพอๆ กัน มีเหตุมีผล มีสติปัญญา การมีความรู้ที่เหมาะสมกันนี้มีความจำเป็นในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหามากๆ ที่เข้ามาในชีวิตคู่ สามารถวางแผนการดำเนินชีวิตร่วมกันได้ เหมือนเป็นหุ้นส่วนทางธุรกิจร่วมกัน อีกทั้งการดำเนินชีวิตครอบครัวย่อมมีปัญหาเข้ามาให้แก้ไขได้อยู่เสมอ สามีภรรยาต้องช่วยกันคิดแก้ไขปัญหาในครัวเรือนให้หมดไปหรือบรรเทาความรุนแรงของปัญหานั้นๆ ให้ได้ ความมีปัญญาที่เหมาะสมกันนี้ ในบางปัญหามีอาจมองทางออกของปัญหาที่ดีไม่ได้ แต่ภรรยาสามารถมองเห็นทางออกของปัญหาได้ดีกว่า นั้น ก็คือสามารถมานั่งปรึกษาใช้สติปัญญาของแต่ละคนมาถกกันเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับปัญหานั้นๆ ดังข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก เล่ม 19 ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 อภิตติชาดก ความว่า “..พึงได้พบ พึงได้ยิน พึงได้อยู่ร่วมกับนักปราชญ์ พึงได้เจรจาปราศรัยและพอใจการการเจรจาปราศรัยกับนักปราชญ์..” (ขุ.ชา.19/94/411(ภาษาไทย)) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เพราะการเลือกคบบัณฑิต เป็นหนทางแห่งความเจริญรุ่งเรือง บัณฑิตจะคอยชี้แนะสิ่งที่ประโยชน์และสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เหมือนกับมโหสถบัณฑิตเลือกสตรีที่จะมาเป็นคู่ครองตนต้องศึกษาอัธยาศัยของกันและกันก่อน เหมือนนางอมราเป็นสตรีที่ฉลาด เช่น เมื่อครั้งทำอาหารให้มโหสถบัณฑิตรับประทาน นางนำข้าวสารที่ไม่ค่อยมีเมล็ดหักงูเป็นข้าวสวย มีเมล็ดหักมากก็นำมาต้มเป็นข้าวต้ม ส่วนที่เป็นปลายข้าวก็นำมาป่นทำเป็นขนม และนางรู้ว่ามโหสถบัณฑิตต่างจากบุรุษคนอื่น ๆ ที่มีปัญญารอบรู้ มีความเฉลียวฉลาด มีปฏิภาณไหวพริบดี จึงปรารถนาที่จะได้อยู่ร่วมเรียงเคียงหมอน เป็นคู่ชีวิตกับมโหสถบัณฑิต

2.2 จริยธรรมส่งเสริมการพัฒนาสัมพันธภาพระหว่างสามีภรรยา

หลักจริยธรรมที่ส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวระหว่างสามีกับภรรยามีปรากฏในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก เล่ม 3 ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค สิงคาลกสูตร (ที.ปา. 3/269/214 (ภาษาไทย)) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ว่าด้วยหน้าที่ระหว่างสามีที่ควรมีต่อภรรยาและหน้าที่ที่ภรรยาควรกระทำต่อฝ่ายสามี เพื่อผูกมัดจิตใจให้สัมพันธ์ให้แนบสนิทได้อย่างเสมอดันเสมอปลาย โดยที่ฝ่ายสามีพึงบำรุงเอาอกเอาใจใส่ภรรยา 5 ประการ คือ

1) การให้เกียรติยกย่องภรรยา หมายถึง การแสดงให้รู้ว่าภรรยาเป็นคนสำคัญ มีคุณค่า มีศักดิ์ศรี มีความหมายในฐานะเป็นคู่ชีวิต การอยู่ร่วมกันควรให้เกียรติยกย่องกันตามสมควร ไม่ว่าต่อหน้าหรือลับหลัง ต่อเพื่อนร่วมงานหรือต่อสมาชิกในครอบครัวของภรรยาที่ดี นำไปสู่การไว้วางใจกันและกัน การให้เกียรติย่อมกระทำได้หลายวิธี ไม่ว่าจะเป็นทางวาจา ทางกริยากระทำ หรือการยอมรับความรู้สึกนึกคิด รับฟังความคิดเห็น ให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ยกย่องชมเชยในสิ่งที่ภรรยาทำ และบอกกล่าวตักเตือนอย่างสุภาพในเรื่องที่ไม่เหมาะสม โดยไม่ทำให้อับอายหรือกระทำให้เสียใจ ที่แสดงให้ภรรยาเห็นว่าเป็นคนสำคัญ ก็จะทำให้ฝ่ายภรรยารู้สึกภาคภูมิใจ ทำให้รู้สึกห่วงหาอาทร การให้เกียรติยกย่องภรรยาลักษณะนี้ นอกจากเป็นการให้เกียรติยกย่องภรรยาโดยตรงแล้ว ยังรวมไปถึงการให้เกียรติยกย่อง บิดามารดา หรือญาติที่เป็นที่รักที่เคารพของฝ่ายภรรยาตามสมควรด้วยเช่นกัน

2) การไม่ดูหมิ่นภรรยา หมายถึง การไม่แสดงอาการกิริยาอาการใดๆ ไม่ว่าถ้อยคำพูด หรือการแสดงออกทางร่างกาย จะเป็นการใส่ความ ใส่ร้ายในทางที่ไม่จริง หรือแม้แต่ความจริง ถ้าทำให้เขาเสียหาย ไม่ว่าต่อหน้าหรือลับหลังหรือแม้กระทั่งการโพสต์ข้อความใดๆ ที่เป็นทางให้เสียหายในทางสื่อออนไลน์ต่อสาธารณะที่ทำให้คนอื่นรู้สึกว่าการภรรยาเป็นคนไม่ดี อาจนำไปสู่การถูกดูหมิ่นดูแคลนของคนทั่วไป อันเป็นการกระทำที่ทำให้ภรรยารู้สึกว่าไม่ได้ให้เกียรติ เป็นเหตุนำมาซึ่งความเสื่อมเสียต่อภรรยา นอกจากไม่ดูหมิ่นว่าร้ายภรรยาแล้ว ยังต้องช่วยปกป้องคุ้มครองป้องกันภัยจากการที่คนอื่นว่าร้ายกล่าวร้ายภรรยาอย่างไม่เป็นธรรมอีกด้วย

3) การไม่ประพฤตินอกใจภรรยา หมายถึง การมีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวกับคนอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาของตนเอง การประพฤตินอกใจนี้อาจเป็นสาเหตุมาจากทั้งฝ่ายภรรยาหรือฝ่ายสามี เช่น ฝ่ายภรรยาไม่สนองต้องอารมณ์ทางเพศสัมพันธ์ได้อย่างเพียงพอต่อความต้องการฝ่ายสามี หรืออาจมีปัญหาทางสุขภาพที่ทำให้การมีเพศสัมพันธ์บกพร่อง หรือฝ่ายสามีมีความต้องการทางเพศค่อนข้างสูงหรือมีเวลาให้แก่งานและกันไม่เพียงพอ ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็มีปรากฏทางสื่อซึ่งอีกฝ่ายมีความบกพร่องต่อการมีเพศสัมพันธ์เป็นเหตุนำไปสู่การหย่าร้างในที่สุด ดังนั้น การสร้างความสมดุลเรื่องเพศสัมพันธ์ คู่สมรสจำเป็นต้องเรียนรู้ความต้องการของกันและกัน เรื่องชอบและไม่ชอบในส่วนใดแบบไหนทำแล้วมีความสุขด้วยกัน ก็จะช่วยให้ชีวิตคู่ราบรื่นและเป็นสุข อย่างไรก็ตามสิ่งที่สำคัญคือการฝึกใจ ผูกอารมณ์กับความรู้สึกที่ดี ที่เคยมีต่อกัน ความรักที่จำเป็นต้องมีเพศสัมพันธ์ก็จะกลายเป็นความรักเชิงเพื่อนร่วมชีวิตด้วยกัน และจะมั่นคง ยั่งยืน

4) การมอบความเป็นใหญ่ให้ หมายถึงการมอบหน้าที่ให้ภรรยาการจัดการงานภายในครัวเรือน หรือเป็นธุระจัดหา ดูแลเรื่องต่างๆ ภายในครัวเรือนให้ดำเนินไปด้วยดี ไม่ขาดตกบกพร่องต่อการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครัวเรือน ไม่ว่าจะเป็นการจัดหาอาหาร เก็บออมเงินที่สามีหามาได้ คำนวณค่าใช้จ่าย ทำบัญชีครัวเรือน เพื่อให้สามีได้รู้ที่มาที่ไปของเงิน อย่างโปร่งใส อย่างไรก็ตาม การมอบหน้าที่ความเป็นใหญ่ในการจัดการดูแลครัวเรือนนั้น ไม่ได้หมายความว่าฝ่ายสามีจะไม่ได้ช่วยเหลืออะไรเลย แต่ยังให้ความช่วยเหลืออยู่ข้างๆ ในฐานะเหมือนเพื่อนคู่คิด มิตรที่ปรึกษาของภรรยาเช่นกัน การมอบหน้าที่การดูแลจัดการภายในครัวเรือน เป็นการทำให้ภรรยารู้สึกว่าได้รับการไว้วางใจ เป็นคนสำคัญคนหนึ่งของครอบครัวในการขับเคลื่อนครอบครัวให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

5) การให้เครื่องแต่งตัวภรรยาตามโอกาสอันสมควร หมายถึง การที่ฝ่ายสามีให้หรือสรรหาสิ่งที่เป็นที่พอใจใคร่อยากได้เครื่องแต่งตัวตามโอกาส ซึ่งเป็นธรรมดาที่ฝ่ายหญิงย่อมรักสวยรักงาม การที่สามีใส่ใจยอมทำให้ฝ่ายภรรยารู้สึกถึงความรักที่อีกฝ่ายมีอยู่ไม่ได้จัดจาง ยิ่งมันคงเหมือนวันที่เริ่มแรกรักกันใหม่ๆ โอกาสที่จะให้นั้น อาจเป็นวันเกิดของภรรยา หรืออาจเป็นวันครบรอบการแต่งงาน ส่วนเครื่องประดับแต่งตัวนั้น จะให้สิ่งใดฝ่ายสามีต้องรู้จักสังเกตเอาว่าภรรยาตนเคยพูดอยากได้อะไรไว้บ้างที่ไม่เกินกำลังความสามารถของตนที่ไม่เดือดร้อนมากต่อฐานะการเงิน หรืออาจไปเดินห้างสรรพสินค้าด้วยกันให้ฝ่ายภรรยาเป็นคนเลือกเองเพื่อจะได้ถูกใจตามความชอบของภรรยา เพราะบางครั้งถ้าซื้อมาให้เองอาจไม่เป็นที่ต้องการของฝ่ายภรรยาก็เป็นได้ เพราะความต้องการอาจเปลี่ยนไปแล้วที่เคยพูดไว้ ทำให้การซื้อเครื่องประดับมาให้ภรรยาอาจไม่ได้เกิดผลที่น่าประทับใจอะไรต่อความรู้สึก

อย่างไรก็ดี นอกจากฝ่ายสามีพึงดูแลเอาใจใส่ภรรยาแล้ว ฝ่ายภรรยาเองก็ต้องเอาใจใส่ดูแลฝ่ายสามีด้วยเช่นกัน เพื่อให้ชีวิตคู่ทั้งสองเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้ต่อเนื่อง ยืนยาว ซึ่งภรรยาพึงบำรงสามีโดยหน้าที่ 5 ประการเช่นกัน คือ 1) การจัดการงานให้ดีตามที่สามีได้มอบหมายไว้วางใจ 2) การสงเคราะห์คนข้างเคียงของฝ่ายสามีเหมือนเป็นการให้เกียรติสามีด้วยเช่นกัน 3) การไม่ประพฤตินอกใจฝ่ายสามีสร้างความรู้สึที่ดีต่อฝ่ายสามี มีปัญหาอะไรก็ควรปรึกษาหารือเพื่อให้เข้าใจความต้องการของทั้งสองฝ่าย 4) การรักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้นำไปใช้จ่ายภายในครัวเรือนอย่างสมเหตุสมผล นำไปลงทุนที่ไม่มีความเสี่ยงมากนักไม่ว่าจะเป็นฝากธนาคารแบบประจำ ซื้อพันธบัตรรัฐบาล หรือซื้อกองทุนอสังหาริมทรัพย์ที่สามารถทำให้ทรัพย์สินงอกเงยเพิ่มเติมจากทุนเดิมขึ้นมาได้บ้าง และ 5) มีความขยันไม่เกียจคร้านในกิจการงานทั้งปวงที่ได้รับมอบหมายให้เป็นคนดูแลจัดการหรือช่วยเหลืองานอื่นๆ แม้ไม่เป็นภาระหน้าที่ของตนโดยตรง ไม่ให้ขาดตกบกพร่อง ไม่เกียจคร้านในกิจการงานทั้งปวงใช้สติปัญญาในการทำงาน กระฉับกระเฉงไม่เฉื่อยชา

2.3 จริยธรรมส่งเสริมพัฒนาสัมพันธภาพระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา

การอยู่ร่วมกันของสามภรรยา ถือว่าเป็นหน่วยสำคัญที่สุดทางสังคมที่จะเป็นจุดเริ่มต้นของความเป็นสังคมอื่น ก็ต้องเริ่มต้นจากจุดเล็กๆ ระดับครอบครัวเป็นพื้นฐานทั้งสิ้น การอยู่ร่วมกันระหว่างสามภรรยาจนมีบุตรเป็นไข่ทองคล้องใจกลายเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ ทำให้สมาชิกเพิ่มมากขึ้น จึงเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญของบิดามารดาที่จะต้องช่วยกันดูแลเลี้ยงดูเพื่อให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต จริยธรรมสำคัญสำหรับบิดามารดาที่มีหน้าที่ต้องช่วยกันดูแลปกครองบุตรธิดาของตน มีดังนี้

1) การป้องกันบุตรธิดาออกจากความชั่วทุกชนิด หมายถึง บิดามารดาต้องแนะนำสั่งสอนบุตรธิดาให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ตั้งแต่เด็กๆ บางครั้ง บิดามารดालะเลยการแนะนำสั่งสอน อาจเพราะไม่ค่อยมีเวลาเนื่องจากมัวแต่สนใจงานที่ตนทำประจำเป็นอาชีพเกินควร เหมือนกับอนาถบิณฑิกเศรษฐีที่สนใจการทำบุญ ชอบช่วยเหลือบุคคลอื่น แต่กลับไม่ได้ให้ความสนใจสมาชิกภายในครอบครัวนั่นก็คือ บุตรชายได้แต่เที่ยวสำมะเลเทเมาไปกับเพื่อนไปวันๆ จนท่านเศรษฐีเห็นพฤติกรรมของบุตรแล้วได้สติขึ้นมา จึงคิดหาทางที่จะช่วยให้ลูกชายได้ปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นโดยให้ไปฟังธรรมกับพระพุทธเจ้า โดยจ้างบุตรให้ไปฟังธรรม ช่วงแรกๆ บุตรชายได้ไปฟังธรรมตามที่ตกลงค่าจ้างกัน บุตรชายไปฟังธรรมจริงแต่ไปนั่งหลับไม่ได้มีความตั้งใจที่จะฟังธรรมแต่อย่างใดเพียงต้องการค่าจ้างที่บิดาเสนอให้เท่านั้น เป็นแบบนี้อยู่นาน ท่านเศรษฐีเห็นว่าถ้าเป็นแบบนี้จะไม่เป็นประโยชน์แต่อย่างใด จึงหาวิธีการใหม่ โดยเสนอค่าจ้างเหมือนเดิม แต่คราวนี้มีกติกาเพิ่มขึ้นคือ ให้บุตรชายต้องจดจำธรรมะที่ได้ฟังมาพูดให้ตนฟังทุกครั้งจึงจะได้ค่าจ้าง บุตรชายจึงตกลง คราวนี้บุตรชายไปฟังธรรมไม่ได้หาที่นอนหลับให้พ้นไปวันๆ แต่กลับตั้งใจฟัง

จดจำธรรมะที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนให้ได้เพื่อไปแลกกับค่าจ้าง จากการตั้งใจฟังธรรมะ บุตรชายของท่านเศรษฐีเกิดความรู้ตามเห็นจริงจากธรรมะจนได้ธรรมจักขุคือดวงตาเห็นธรรมเข้าใจโลกและชีวิตมากขึ้น ดังนั้น จะเห็นได้ว่าคนที่เป็นบิดามารดาบางครั้งก็อาจไม่ได้สั่งสอนบุตรธิดาโดยตรง แต่ใช้วิธีการใดๆ ก็ได้ที่ทำให้บุตรธิดาเป็นคนดี

2) การปลูกฝังบุตรธิดาในทางดี หมายถึงการที่บิดามารดาแนะนำสั่งสอนให้บุตรธิดาปฏิบัติตนเป็นคนดีไม่ให้มีใจฝักใฝ่ในอบายมุข ให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมจรรยาต่างๆ สอนให้พัฒนาตนให้เป็นที่พึงของตนเองได้ในอนาคต ชอบช่วยเหลือบุคคลอื่นตามสมควร มีจิตอาสาหรือมีจิตสาธารณะ เช่น ถ้าในวัยเรียนก็สอนให้ตั้งใจเรียน เชื่อฟังคำสอนครูอาจารย์ ช่วยเหลือเพื่อนๆ เท่าที่สามารถช่วยได้ไม่ทำตนให้เดือดร้อนในภายหลัง ถ้าอยู่ที่ทำงานก็สอนให้รู้จักรักองค์กรของตน ช่วยเหลืองานไม่เกียจคร้าน ถ้ามีครอบครัวก็สอนให้มีความซื่อสัตย์ อดทน รู้จักเสียสละ อย่างไรก็ตาม บิดามารดาเป็นครูของบุตรธิดาตั้งแต่เกิดจนตาย ถึงแม้จะมีครอบครัวมีลูกมีหลานแล้วก็ตาม บิดามารดาก็ยังแนะนำสั่งสอนบุตรธิดาของตนโดยไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อย แม้คำสอนนั้นจะเป็นคำสอนที่ซ้ำซากอาจทำให้รำเบื่อหน่าย แต่เป็นการเตือนสติสะกิดใจได้เสมอเมื่อเหตุการณ์ที่บิดามารดาสอนนั้นเข้ามาเผชิญในชีวิตจริง ทำให้คิดถึงคำสอนทันทีและจะรักบิดามารดามากยิ่งขึ้น

3) การให้บุตรธิดาได้รับการศึกษา หมายถึง การที่บิดามารดาต้องส่งเสริมให้บุตรธิดาศึกษาเล่าเรียนตามวัยที่เหมาะสม เพื่อจะได้พัฒนาความรู้ความสามารถที่นำไปประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองได้ในอนาคต การศึกษาจำเป็นต้องใช้ทุนจึงเป็นปัญหาของบิดามารดาจึงจะต้องอดออมจัดสรรปันส่วนให้บุตรธิดาได้ศึกษาจนสุดความสามารถ บางคนอาจต้องไปกู้หนี้ยืมสินจากบุคคลอื่นหรือต้องขายนาขายไร่ จะสังเกตเห็นได้ว่าในช่วงเปิดเทอมรัฐบาลต้องสำรองเงินไว้กับสถานธนาบาลหรือที่เรียกว่า โรงรับจำนำ ไว้จำนวนมาก เพราะช่วงเปิดเทอมใหม่ๆ ผู้ปกครองหรือบิดามารดาของนักเรียนหรือนักศึกษาจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายเงินสำหรับส่งเสริมการศึกษาของบุตรธิดา แต่ไม่มีเงินเพียงพอ จำต้องเอาสินทรัพย์ไปจำนำไว้ แม้ทางรัฐบาลจะสนับสนุนการศึกษาบ้างบางส่วนเพื่อลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครองหรือบิดามารดาลง แต่บางส่วนก็เป็นต้นทุนของผู้ปกครองหรือบิดามารดาที่จะต้องจัดหาเงินค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาให้เพียงพอ ดังนั้น ผู้ปกครองหรือมารดาบิดาจะต้องวางแผนการศึกษาของบุตรธิดาไว้ให้ชัดเจน สำรองเงินทุนไว้ให้เพียงพอ

4) การจัดแจงให้บุตรธิดาได้แต่งงานกับคนดี หมายถึง การที่บิดามารดาหาคู่ครองที่เหมาะสมเป็นคนดีให้บุตรธิดาเมื่อถึงวัยอันสมควรและความพร้อมที่จะมีครอบครัว อาจไม่ได้กำหนดด้วยอายุว่าอายุเท่านั้นต้องแต่งงาน แต่อาจกำหนดด้วยจบการศึกษาตามที่ต้องการ หรืออาจกำหนดด้วยมีเงินค่าใช้จ่ายเพียงพอต่อการสร้างฐานะทางครอบครัวที่สามารถอยู่เป็นคู่ชีวิตกันได้ แต่ปัจจุบันการสร้างครอบครัวของฝ่ายหญิงฝ่ายชายเป็นการศึกษาเรียนรู้ระหว่างกันเป็นส่วนมากกว่าที่บิดามารดาจะเป็นคนเลือกเฟ้นให้ อาจรู้จักกันระหว่างศึกษา หรือรู้จักกันระหว่างที่ทำงาน ทำให้หญิงชายปัจจุบันมีเพศสัมพันธ์กันเร็วแม้อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน โดยต้องออกจากระบบการศึกษาไปใช้ชีวิตครอบครัวก่อนวัยอันสมควร นำไปสู่ปัญหาครอบครัวที่พ่อแม่ลำบากเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ยังต้องแบกรับปัญหาที่บุตรธิดานำมาให้แก้ไขอีก

5) การมอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงกาลอันสมควร หมายถึง การที่บิดามารดามอบทรัพย์สมบัติให้ลูกๆ เพื่อใช้เป็นทุนในการดำเนินชีวิตในวัยอันสมควร เหมาะสมการมอบทรัพย์สมบัติอาจกระทำโดยช่วงเวลาที่บิดามารดายังมีชีวิตอยู่หรืออาจกระทำโดยพินัยกรรมเมื่อบิดามารดาเสียชีวิตแล้วก็จะตกทอดเป็นทรัพย์มรดกตกทอดแก่บุตรธิดาตามส่วนในฐานะผู้สืบสันดาน ในกรณีที่ไม่ได้ทำพินัยกรรมไว้แต่บิดามารดาเสียชีวิตไปก่อน ก็จะเป็นไปตามบัญญัติของกฎหมายมรดก การมอบทรัพย์สมบัติให้แก่บุตรธิดา ก็เป็นหน้าที่หนึ่งของบิดามารดาที่ต้องคอยดูแลสอดส่องถึงความปลอดภัยของลูกแต่ละคนว่ามีความรับผิดชอบมากน้อยเพียงใด รู้จักประหยัดอดออม ไม่ยุ่งเกี่ยวกับ

อบายมุข ทำให้เชื่อใจหรือไว้วางใจได้ว่า ทรัพย์สินสมบัติที่ได้มอบให้ไปแล้วนั้นจะถูกนำไปใช้จ่ายอย่างประหยัด สมเหตุสมผล การมอบทรัพย์สินสมบัติให้แก่บุตรธิดาก็เป็นเรื่องที่ฝ่ายบิดามารดาพึงระงับอารมณ์ความรู้สึกของบุตรธิดา แต่ละคนด้วยเช่นกัน เพราะถ้าให้ทรัพย์สินสมบัติแก่คนไหนมากหรือน้อยไปกว่ากันโดยไม่มีเหตุผลชี้แจงได้ ย่อมก่อให้เกิด การทะเลาะวิวาท ความแตกแยกในครอบครัวได้เช่นกัน

อย่างไรก็ดี นอกจากเป็นหน้าที่หลักสำคัญของบิดามารดาในการอนุเคราะห์ส่งเสริมบุตรธิดาแล้วนั้น ถือว่าจะทำให้ครอบครัวมั่นคงสมบูรณ์แล้วนั้นยังไม่ได้ ต้องมีปฏิสัมพันธ์ร่วมจากฝ่ายบุตรธิดาด้วยเช่นกันที่จะร่วมมือกันสร้างสานสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวให้ก้าวเดินไปอย่างมีเสถียรภาพ มี 5 ประการ คือ

1) การดูแลบิดามารดาเป็นการตอบแทน เป็นภาระหน้าที่หลักสำคัญของบุตรธิดา แม้ยังอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนก็สามารถปฏิบัติได้ ด้วยการช่วยเหลืองานบ้านเท่าที่จะทำได้ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน บางครั้งแม้อาจจะอยู่ห่างไกลจากบ้านบิดามารดา เนื่องจากไปเรียนหนังสือหรือทำงานที่ต่างจังหวัด แต่เมื่อตั้งใจศึกษาเล่าเรียน บิดามารดาแม้จะทำงานหนักเพื่อส่งเสียให้เรียน เมื่อรู้ว่าตั้งใจเรียนย่อมทำให้บิดามารดารู้สึกมีกำลังใจที่จะทำงานส่งค่าใช้จ่ายจนจบการศึกษา เมื่อจบการศึกษาก็หางานทำ ดูแลเอาใจใส่บิดามารดาด้วยความเคารพ

2) การช่วยเหลือทำกิจการงานของบิดามารดา ซึ่งบุตรธิดาทุกคนควรช่วยเหลือทำการงานที่บิดามารดามอบหมาย เป็นการช่วยแบ่งเบาภาระของบิดามารดา ท่านอาจจะเห็นเหนื่อยมานาน เมื่อบุตรธิดามีกำลังความสามารถพอจะช่วยงานได้ แม้งานที่บิดามารดามอบหมายนั้น ไม่ได้ชอบที่จะกระทำมากนัก แต่ก็ควรทำด้วยความสมัครใจ เต็มใจ ไม่ต้องให้บังคับ หรือต้องมีสินจ้างรางวัลมาตอบแทน

3) การดำรงวงศ์สกุล การสืบวงศ์สกุลก็เป็นหน้าที่หนึ่งของบุตรธิดา ด้วยเบื้องต้นแล้วนั้น บิดามารดาที่ต้องการมีบุตรธิดาก็เพื่อให้สืบดำรงวงศ์สกุลสืบไปเรื่อยๆ ซึ่งการจะสืบวงศ์สกุลได้ก็ต้องศึกษาเรียนรู้บริบทชีวิตของบิดามารดา เพื่อจะได้เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน เพื่อให้สมความภาคภูมิใจที่บิดามารดาได้เชื่อใจวางใจ ไม่สร้างความเดือดร้อนหรือเสื่อมเสียให้เกิดขึ้นแก่วงศ์สกุล สานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องเครือญาติ ให้มีความรักมีความสามัคคี ช่วยเหลือกันเหนียวแน่นที่ตกทุกข์ได้ยาก

4) การปฏิบัติตนให้สมควร เหมาะสมเป็นผู้รับทรัพย์มรดก ไม่ว่าจะเป็นระหว่างที่บิดามารดามีชีวิตอยู่หรือเสียชีวิตไปแล้วก็ตาม ซึ่งทรัพย์สินสมบัติที่ยกให้แก่บุตรธิดานั้น อาจยกโอนให้ทั้งหมด โดยหวังว่าบุตรธิดาจะเลี้ยงดูตอบแทนจนกว่าจะสิ้นชีวิต แต่สังคมปัจจุบันมีบุตรธิดาบางคนที่ได้รับทรัพย์สินสมบัติจากบิดามารดาแล้ว กลับละเลยไม่ดูแลที่จะเลี้ยงดูท่านตามสมควร ให้ท่านได้ดำรงชีวิตอยู่อย่างไม่ลำบากขัดสน แม้แต่ในกฎหมายก็ยังได้บัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์มรดกไว้เช่นกัน กล่าวคือ เมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย บุคคลซึ่งจะมีสิทธิได้รับมรดกของผู้ตาย ได้แก่ ทายาทโดยพินัยกรรม กับทายาทโดยธรรมหรือทายาทโดยผลของกฎหมาย ซึ่งทายาทโดยธรรมนี้จะมีสิทธิได้รับมรดกของผู้ตายต่อเมื่อ ผู้ตายไม่ได้ทำพินัยกรรมจำหน่ายทรัพย์มรดกของตนเอาไว้หรือจำหน่ายไว้ไม่หมด (ป.พ.พ. มาตรา 1620) (คณะกรรมการนิติบัญญัติ, 2552) และทายาทที่จะเสียสิทธิรับมรดกของเจ้ามรดกนั้น อาจถูกกำจัดมิให้รับมรดกหรือถูกตัดมิให้รับมรดกได้ หากมีพฤติกรรมที่เข้าข่ายตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ เช่น ยกย่ำหรือปิดบังมรดก ประพฤติตนในฐานะไม่สมควรรับมรดก การถูกกำจัดมิให้รับมรดกฐานเป็นผู้ไม่สมควร เช่น ผู้ที่ได้ฟ้องเจ้ามรดกหาว่าทำความผิดโทษประหารชีวิตและตนเองกลับต้องคำพิพากษาถึงที่สุดว่า มีความผิดฐานฟ้องเท็จหรือทำพยานเท็จ จะเห็นได้ว่ามีแนวทางที่สอดคล้องกับคตินิยมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งบุตรธิดาที่จะเป็นผู้สมควรรับมรดกของบิดามารดาในฐานะเจ้ามรดกนั้น สำคัญคือ ต้องเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที รักพี่รักน้อง ไม่โอ้อวดริษยา

5) เมื่อบิดามารดาเสียชีวิตไปแล้ว ทำบุญกุศลอุทิศไปให้ท่านตามความศรัทธาเชื่อตามหลักทางศาสนา ที่ตนศรัทธา นับถือตามโอกาสที่เหมาะสม

3. การพัฒนากิจการธรรมเศรษฐกิจของครอบครัว

แม้ภาวะเศรษฐกิจโดยรวมภายในประเทศไทยจะขยายตัวดีขึ้น แต่ผู้มีรายได้น้อยถูกกดดันกำลังซื้อจากหนี้ครัวเรือนสูง ตั้งแต่ปี 2553-2558 หนี้ครัวเรือนเพิ่มขึ้น 10% ต่อปี โดยสูงสุดในไตรมาส 4 ปี 2558 ระดับ 80.8% ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) สัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อจีดีพีลดลงต่ำสุดในไตรมาส 3 ปี 2560 แต่ได้ขยับเพิ่มขึ้นมาในไตรมาส 4 ปีเดียวกันนี้อีก มีกลุ่มเกษตรกรที่มีภาระหนี้เพิ่มสูงขึ้น อีกทั้งอัตราการว่างงานเพิ่มสูงขึ้น จำนวนคนทำงานล่วงเวลาน้อยลง เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างจากการที่อุตสาหกรรมนำเครื่องจักรมาใช้แรงงานแทนคน (โพสท์ทูเดย์ออนไลน์, 2561) อย่างไรก็ตาม หนี้ครัวเรือนยังคงขยับสูงขึ้นต่อเนื่อง ตามแนวโน้มสินเชื่อและทิศทางเศรษฐกิจในภาพรวม เป็นสัญญาณบ่งชี้ถึงว่าภาระหนี้สินยังเป็นประเด็นที่เปราะบางของครัวเรือนบางกลุ่ม โดยเฉพาะครัวเรือนที่มีภาระผูกพันกับหนี้หลายรายการ รวมถึงคนรุ่นใหม่ที่มีการก่อหนี้เร็วขึ้น อีกทั้งยังมีหนี้สาธารณะของประเทศ ประจำปีงบประมาณ 2561 จากเดิมที่มียอดหนี้สาธารณะรวมกว่า 1.66 ล้านล้านบาท เพิ่มเป็นกว่า 1.76 ล้านล้านบาท ส่งผลให้ภาระหนี้ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) เพิ่มขึ้น (ไทยรัฐออนไลน์, 2561) จะเห็นได้ว่าข้อมูลดังกล่าว สะท้อนให้เห็นสภาพระดับหนี้ภาคครัวเรือนที่เป็นหนี้ในระบบ คือ หนี้ที่เกิดจากการขอสินเชื่อธนาคาร เพื่อประกอบธุรกิจ หรือเพื่อซื้ออสังหาริมทรัพย์ ไม่ว่าจะเป็นบ้านหรือที่ดิน ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นเช่น เช่าซื้อรถยนต์ เป็นต้น ประกอบกับหนี้อื่นที่อยู่นอกระบบที่กู้ยืมจากกลุ่มนายทุนซึ่งทำให้เกิดการระดมค้ำคอกเบี้ยมากกว่าหนี้ในระบบ ตลอดจนประเทศได้มีหนี้สาธารณะจำนวนมาก เป็นภาระให้ต้องจัดหารายได้ให้เพียงพอกับรายจ่ายของภาครัฐ ซึ่งส่วนมากเป็นไปในทางใช้มาตรการขึ้นภาษีบางรายการ เพื่อจัดเก็บรายได้เข้ารัฐ

คติธรรมทางพระพุทธศาสนามีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมทางสังคมหลายมิติ แม้แต่มิติทางเศรษฐกิจก็มีหลักจริยธรรมสนับสนุน ส่งเสริม ความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือน

3.1 จริยธรรมส่งเสริมการพัฒนาด้านทางเศรษฐกิจของปัจเจกบุคคล

จริยธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านของบุคคลทางเศรษฐกิจได้แก่ หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม คือ หลักการที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในชีวิตปัจจุบัน เสริมสร้างชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น มีความก้าวหน้า มี 4 ประการ คือ

1) มีความขยันหมั่นเพียร (อุฏฐานสัมปทา) มีความมุ่งมั่น อุตสาหะ มานะอดทน บากบั่น พินerva อุปสรรคใช้ชีวิตด้วยสติปัญญา ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เข้ามาขัดขวาง ต่อกิจการงานที่ตนทำ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดของความขยันหมั่นเพียรคือ ชาตกเรื่องพระมหาชนก เป็นเรื่องหนึ่งในทศชาติชาดก มีปรากฏในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก เล่ม 20 ขุททกนิกาย ชาตก ภาค 2 ความตอนหนึ่งว่า พระมหาชนกคิดจะทำการค้าขายเพื่อตั้งตัว เมื่อได้สินค้าแล้วก็ออกเรือไปยังดินแดนสุวรรณภูมิ ระหว่างทางในมหาสมุทร เรือต้องพายุอย่างรุนแรง จึงอับปางล่มลง ลูกเรือเสียชีวิตทั้งหมดแต่พระมหาชนกรอดชีวิตแต่เพียงผู้เดียว ทรงอดทนว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรด้วยความเพียรพยายาม เป็นเวลา 7 วัน 7 คืน แม้มองไม่เห็นฝั่งแห่งแผ่นดิน ดังถ้อยคำสนทนาในพระมหาชนกชาดกตอนหนึ่งที่ตอบเทพธิดาว่า “เราพิเคราะห์เห็นธรรมนิยมของโลกและอานิสงค์ของ ความพยายาม เพราะฉะนั้น ทั้งๆ ที่มองไม่เห็นฝั่ง เราจึงเพียรพยายาม (ว่าย) อยู่ในท่ามกลางสมุทรฯ” และในสมัยชาดกตอนหนึ่งว่า “ควรรีบทำความเพียรเสียแต่วันนี้ ใครเล่าจะพึงรู้ได้ว่า ความตายจะมีในวันพรุ่งนี้...”ฯ (ขุ.ชา. 20/121/202 (ภาษาไทย)) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกันก็จะยกข้ออ้างต่างๆ นานาเพื่อใหตนไม่ต้องทำงานใดๆ หรือทำให้น้อยที่สุด แต่อยากได้รับผลเท่าบุคคลอื่น

2) มีความประหยัดอดออม (อารักขสัมปทา) คือ ทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรนั้น นอกจากจะต้องใช้จ่ายไปในชีวิตประจำวันแล้ว บางคนอาจมีเงินรายได้ต่อเดือนเป็นแสนบาท แต่มีค่าใช้จ่ายมากกว่าแสนบาท ต่อเดือน โดยไม่เหลือเก็บ แต่บางคนอาจมีเงินรายได้เพียงหมื่นบาท แต่อาจมีเงินเหลือเก็บเดือนละ 1,000 ถึง 2,000 บาท

ดังนั้น ไม่ต้องคำนึงถึงว่ารายได้ต่อเดือนเท่าไร แต่ให้สนใจว่ามีเงินเก็บต่อเดือนเท่าไร อีกทั้งเงินที่สามารถเก็บออมได้นั้น อาจต้องมีการจัดสัดส่วนในการใช้จ่ายที่จำเป็น หรืออาจนำไปลงทุน โดยการศึกษาแหล่งลงทุนที่ไม่มีความเสี่ยงมากนักหรือความเสี่ยงต่ำ

3) มิถิยาณมิตรที่ดี (กัลยาณมิตรตา) คือ เพื่อนที่สามารถช่วยเหลือกันได้อย่างจริงใจต่อกัน ซึ่งเพื่อนที่เข้าลักษณะมิตรแท้มีลักษณะดังนี้ 1) มิตรมีอุปการะ จะมีลักษณะช่วยเหลือเพื่อนยามประมาทพลาดพลั้ง ช่วยยับยั้ง แนะนำเพื่อนไม่ให้เกิดความประมาทในเรื่องทรัพย์สินสมบัติที่จะนำออกไปใช้จ่ายเรื่องใดๆ ที่ไม่เหมาะสม 2) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ หมายถึง เพื่อนที่สามารถบอกความลับแก่เราได้ และช่วยปกปิดความลับของเพื่อนได้ ไม่ละทิ้งกันในยามเพื่อนมีภัยอันตราย หรือแม้แต่ชีวิตอาจเสียสละได้เพื่อประโยชน์ของเพื่อน 3) มิตรแนะนำประโยชน์ หมายถึง เพื่อนที่ช่วยตักเตือนไม่ให้ทำความชั่ว แต่แนะนำให้ทำความดีโดยไม่สนใจต่อความรู้สึกว่าเราจะโกรธหรือไม่ แนะนำจากความจริงใจที่ปรารถนาให้เราเป็นคนดี สรรหาสิ่งที่เป็นประโยชน์มาเล่ามาพูดให้ฟัง และ 4) มิตรมีความรักใคร่ หมายถึง เพื่อนที่เราได้รักก็จะยินดีกับเราด้วย ไม่อิจฉาริษยา ปกป้องห้ามปรามคนอื่นที่กล่าวถึงเพื่อนของเราในทางเสียหาย สรรเสริญคนที่สรรเสริญ ให้เกียรติเพื่อนของเรา ดังนั้น จะเห็นได้ว่าผู้ใดที่มีเพื่อนลักษณะดังกล่าว ฟังเข้าไปนั่งใกล้ด้วยความเคารพเหมือน “มารดากับบุตร”

4) การดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม (สมชีวิตา) คือ มีความพอประมาณแก่ฐานะของตน จะเห็นได้ว่าสังคมปัจจุบันมีหนี้สินจำนวนมาก เป็นหนี้ภาคครัวเรือน ที่ไม่รู้จักวิเคราะห์ประเมินค่าใช้จ่ายของตนให้เหมาะสม แต่ใช้จ่ายด้วยอำนาจความอยากมากกว่าความมีอยู่จริงของสินทรัพย์ของตน เมื่อไม่สามารถชำระหนี้ได้ ก็จะเรียกร้องให้รัฐเข้ามาช่วยเหลือโดยนำเงินภาษีประชาชนมาสนับสนุนค้ำชู แม้แต่ภาครัฐเองก็สร้างหนี้สาธารณะจำนวนมหาศาล โดยไม่คำนึงถึงทรัพยากรที่สามารถรองรับต่อผลตอบแทนที่จะได้กลับคืนมา ทำให้เกิดความเสียหายทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยภาพรวม

3.2 จริยธรรมส่งเสริมการพัฒนาความมั่นคงทางเศรษฐกิจของตระกูล

หลักการที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งมั่นคงได้ยาวนาน ไม่เป็นอุปสรรค ขัดสนต่อวิถีชีวิตของสมาชิกในครอบครัวทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “กุลจิรัฏฐิติธรรม” หมายถึงว่า ทุกครัวเรือน ย่อมต้องมีเครื่องใช้ไม่สอยไว้ใช้ในชีวิตประจำวัน การจะซื้อสิ่งใดมาใช้สอยนั้นต้องทำให้มีค่าใช้จ่ายและควรต้องคุ้มค่างับราคาที่ใช้ไป มีอายุการใช้งานที่เหมาะสม ซึ่งลักษณะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในครัวเรือนตามหลักการนี้เป็นหลักการพื้นฐาน เพื่อให้สมาชิกในครัวเรือนช่วยกันดูแล ประคับประคองเครื่องใช้ไม่สอยให้มีความคงทน ไม่ขัดสนลำบากต่อวิถีการดำรงชีพ คือ

1) การรู้จักแสวงหาสิ่งของที่หายาก (นัฏฐคเวสนา) หมายถึงว่า บางครั้งสิ่งของเครื่องใช้หรือสิ่งอื่นใดในครอบครัว อาจมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งสูญหายไป ก็ควรต้องใช้ความพยายามแสวงหากลับคืนมาให้ได้เสียก่อน จนสุดความสามารถ ถ้าไม่สามารถหาสิ่งที่สูญหายไปให้กลับคืนมาเหมือนเดิม จึงจะไปหาซื้อสิ่งเดียวกันนั้นมาใช้ทดแทน ซึ่งเป็นการแนะนำให้รู้จักตระหนักคุณค่าของทรัพย์สินที่มีให้รู้จักหวงแหนเพื่อจะได้ใช้สอยได้นานๆ คุ้มค่างับราคา เพราะการซื้อใหม่อาจก่อให้เกิดมูลหนี้ใหม่ขึ้นมาถ้าเป็นการเช่าซื้อที่เกินกำลังฐานะ และถึงแม้จะเป็นคนมีฐานะดี ก็ควรแสวงหากลับคืนมาก่อนเช่นกัน เพราะการใช้สินค้าทุกชนิดเป็นต้นทุนที่ต้องแลกกับทรัพยากรธรรมชาติที่ต้องสูญเสียไปอย่างถาวร

2) การรู้จักบูรณะซ่อมแซมของเก่าของชำรุด (ชินณปฏิสังขรณา) หมายถึง การที่สิ่งของเครื่องใช้ที่ได้ซื้อหามาใช้นั้นย่อมมีอายุการใช้งานที่ถูกกำหนดไว้ หรืออาจเสื่อมสภาพเร็วขึ้นจากการใช้สอยที่ไม่ถูกต้องได้เช่นกัน อาจเข้าหลักการทางพระที่ว่าไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืนนั่นเอง สิ่งของบางสิ่งที่ย่อยสลายนั้น เราอาจต้องซ่อมแซมดีกว่าซื้อใหม่ ถ้าการซ่อมแซมนั้นไม่เสียค่าใช้จ่ายมากกว่าที่จะซื้อใหม่จนเกินควรแล้วทรงคุณค่าประโยชน์ที่ยังคงเดิมเมื่อซ่อมแซมสมบูรณ์แล้ว แต่สิ่งของบางอย่างซ่อมแซมกับซื้อใหม่นั้น อาจต้องซื้อใหม่ดีกว่าเมื่อประเมินได้ว่าราคาซื้อใหม่กับอะไหล่ที่ต้องซื้อซ่อมเองหรือจ้างคนอื่นซ่อมไม่ได้ต่างกันมากก็ควรซื้อใหม่จะดีกว่า เพราะจะได้อะไหล่ตัวอื่นที่ยังไม่

เสียหายมาใหม่ด้วย เพราะอะไรที่เราใช้อยู่ตอนนี้อาจจะเสื่อมสภาพวันซ่อมแล้วเช่นกัน เพราะฉะนั้น การจะซื้อใหม่หรือซ่อมแซมนั้นอยู่ที่ว่าประเมินแล้วอันไหนจะคุ้มค่าน่าเงินที่ต้องเสียไป แล้วสิ่งของที่ได้นั้นสมประสงค์ตามที่ต้องการกับสมรรถนะเหมือนเดิมหรือเทียบกับของเดิมได้

3) รู้จักประมาณในการกินการใช้จ่าย (ปริมิตปานโภชนา) ไม่ฟุ่มเฟือยหรือสุรุ่ยสุร่าย หมายถึง การรู้จักพอประมาณในการอุปโภคบริโภคตามฐานะการเงินที่มีภายในครอบครัว เพราะสมาชิกในครอบครัวทุกคนย่อมมีค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต้องมีในส่วนแห่งความจำเป็นที่ทุกคนมี แนวคิดการจัดสัดส่วนทรัพย์สินในพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่า เรียกว่า โภควิภาค (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2553) โดยพึงแบ่งโภคสมบัติออกเป็น 4 ส่วน คือ 1 ส่วนเก็บไว้ใช้เพื่อสมาชิกในครัวเรือนรวมทั้งตนเอง 2 ส่วน เก็บไว้ลงทุนในแหล่งลงทุนที่มีความเสี่ยงต่ำ เช่น ซื้อพันธบัตรรัฐบาล ฝากธนาคาร ลงทุนในทองคำ ซึ่งการลงทุนดังกล่าวต้องศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ให้ชัดเจนต่อการตัดสินใจได้อย่างมั่นใจ อีก 1 ส่วนเก็บไว้ยามฉุกเฉินเดือดร้อน มีภัย เช่น เจ็บไข้ไม่สบาย บ้านเมืองเกิดทุกข์ภัย หรือภัยพิบัติ ที่อาจทำให้เศรษฐกิจตกต่ำอย่างฉับพลัน

4) การตั้งให้คนมีศีลธรรมเป็นใหญ่ในครัวเรือน (อธิปจจสัถวันตสถาปนา) หมายถึง การให้สมาชิกในครอบครัวที่มีศีลธรรมจรรยา มีความสามารถ มีความรับผิดชอบต่อกิจการหน้าที่ดี มีความยุติธรรม มีเหตุ มีผล รู้จักพอประมาณ มีหลักการสำหรับการจัดการทรัพย์สินเป็นส่วนตัว มีความฉลาดในการใช้จ่ายอย่างสมเหตุสมผล มีทักษะในการลงทุนจากเงินที่มีอยู่ให้เกิดผลออกงอกเงยโดยมีความเสี่ยงต่ำ การให้สมาชิกในครัวเรือนที่ขาดหลักศีลธรรมจรรยา ขาดทักษะการจัดการที่ดีพอ มัวเมาในอบายมุข คิดยักยอกเงินในครอบครัวไปใช้ในทางทุจริต ก็จะทำให้กิจการภายในครัวเรือนอืดขัด ขัดสนได้ ก่อความเดือดร้อนแก่สมาชิกในครัวเรือนในภาพรวม และอาจนำไปสู่การทะเลาะวิวาทแตกแยก ขาดความสามัคคีกันและกัน

สรุป

การส่งเสริมพัฒนาจริยธรรมครอบครัวตามแนวทางพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) จนกระทั่งแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ที่ยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนเป็นสำคัญอย่างต่อเนื่องเสมอมา โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพของปัจเจกบุคคลให้เป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ ในการดำรงชีวิต รู้ตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบต่อตนเอง และผู้อื่นในมิติต่างๆ โดยเฉพาะมิติทางครอบครัว ทั้งเชิงสัมพันธ์ภาพและเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยทางสังคมที่สำคัญของที่สุดที่จะพัฒนาความยั่งยืนไปยังหน่วยทางสังคมที่มีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นอย่างหมู่บ้าน ตลอดจนระดับประเทศชาติ การพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมทางครอบครัว เป็นสิ่งจำเป็นที่จะเป็นเครื่องผูกพันความรักความสามัคคี ความเห็นอกเห็นใจ การรู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบที่ทุกคนควรมี สัมพันธ์ภาพระหว่างสามีภรรยา เป็นสัมพันธ์ภาพเริ่มแรกของความเป็นครอบครัวที่จะก้าวหน้าไปถึงระดับครอบครัวใหญ่ที่สามภรรยาจะมีบทบาทเพิ่มขึ้นในฐานะเป็นบิดามารดาที่มีหน้าที่ทางจริยธรรมที่ต้องปฏิบัติต่อบุตรธิดาอย่างเหมาะสม ฝ่ายบุตรธิดาก็พึงมีจริยธรรมที่พึงปฏิบัติต่อบิดามารดาอย่างเคารพยำเกรง การส่งเสริมพัฒนาจริยธรรมทางเศรษฐกิจในครอบครัว เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงยั่งยืน เป็นหลักการส่งเสริมความมีเสถียรภาพที่ดีต่อวิถีชีวิตครอบครัว

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการเนติบัณฑิต. (2552). **ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1-6 ประมวลกฎหมายอาญา**. กรุงเทพฯ: เนติบัณฑิตยสภา.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2525). **พุทธศาสนา ศาสนาประจำชาติไทย**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2561). **หนี้สาธารณะประเทศพุ่งเกือบแสนล้าน**. สืบค้น มีนาคม 19, 2561, จาก <http://www.thairath.co.th/content/1234099>
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2553). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** (พิมพ์ครั้งที่ 19). กรุงเทพฯ: บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- โพสต์ทูเดย์. (2561). **หนี้ครัวเรือนส่อเคาเพิ่มกลุ่มฐานราก**. สืบค้น มีนาคม 19, 2561, จาก <http://www.posttoday.com/finance/news/546524>
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. พระวินัยปิฎก เล่ม 4 มหาวรรค ภาค 1. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. พระสุตตันตปิฎก เล่ม 3 ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. พระสุตตันตปิฎก เล่ม 19 ขุททกนิกาย ภาค 1. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. พระสุตตันตปิฎก เล่ม 20 ขุททกนิกาย ภาค 2. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2537). **พุทธวจนะในธรรมบท**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12**. สืบค้น มีนาคม 19, 2561, จาก http://www.nesdb.go.th/main.php?filename=develop_issue
- สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม. (2561). **นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาบ้านครอบครัว พ.ศ. 2560-2564**. สืบค้น มีนาคม 19, 2561, จาก <https://www.moj.go.th/view/7762>
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2540). **คำบรรยายในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพฯ: หอรัตนชัยการ.